

- <http://www.president.gov.ua/documents/10315.html>
18. Указ Президента України «Про заходи з відзначення 90-річчя подій Української революції 1917–1921 років та вшанування пам'яті її учасників» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/5998.html>
  19. Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>
  20. Указ Президента України «Про увічнення пам'яті видатних діячів Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/2454.html>
  21. Ющенко В. До нації: Вибрані промови / В. Ющенко ; ред. Ю. Рубан. – К. : НІСД, 2010. – 464 с.
  22. Янукович переніс День Свободи на іншу дату [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/politics/589622-yanukovich-perenis-den-svobodi-na-inshu-datu.html>

УДК 930 : [94(477.8)]

Докаш О. Ю.

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРОЦЕДУРНІ МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ РАДЯНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЦЕНЗУРИ В КОНТЕКСТІ ЗНИЩЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ МЕШКАНЦІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ТА ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

На основі проведеного історико-політологічного дослідження охарактеризовано теоретико-методологічні підходи до вивчення поняття «історична пам'ять» у вітчизняній науці. Основна увага в роботі зосереджена на аналізі причин появи, завдань та організаційно-структурній мережі функціонування системи політичної цензури в СРСР та УРСР в 20–30-ті роки ХХ ст. Розкрито найхарактерніші прояви радянської політичної цензури у різних сферах духовного життя краю в період Другої світової війни. Автором вказано на негативні наслідки діяльності системи цензури для знищення історичної пам'яті мешканців Західної України та Північної Буковини в часи Другої світової війни.

Ключові слова: Західна Україна, Північна Буковина, Друга світова війна, радянська політична цензура, історична пам'ять.

Докаш О. Ю. Институционально-процедурные механизмы внедрения и функционирования системы советской политической цензуры в контексте уничтожения исторической памяти жителей Западной Украины и Северной Буковины в годы Второй мировой войны.

На основе проведенного историко-политологического исследования охарактеризованы теоретико-методологические подходы к изучению понятия «историческая память» в отечественной науке. Основное внимание в работе сосредоточено на анализе причин появления, задачах и организационно-структурной сети функционирования системы политической цензуры в СССР и УССР в 20–30-е

года ХХ ст. Раскрыты самые характерные проявления советской политической цензуры в разных сферах духовной жизни края в период Второй мировой войны. Автором указано на негативные последствия деятельности системы цензуры для уничтожения исторической памяти жителей Западной Украины и Северной Буковины в ходе Второй мировой войны.

Ключевые слова: Западная Украина, Северная Буковина, Вторая мировая война, советская политическая цензура, историческая память.

Dokash O. Y. Institutional and procedural implementation and operation of soviet political censorship in the destruction of historical memory of the residents of Western Ukraine and Northern Bukovina during the Second World War.

The author describes the theoretical and methodological approaches to the study of the concept of «historical memory» in science based on the historical and political science research. In fact, historical memory is the available information on social and community identification. In 20–30 years of the 20th century the formation of a new social and political awareness as a prerequisite for the functioning of the totalitarian regime was possible only in case of non-traditional outlook of the majority. The main attention is focused on the analysis of the causes of tasks and organizational structural network of the system of political censorship in the Soviet Union and the Ukrainian SSR in 20–30 years of the 20th century. In the making of the political class was caesura approach to determining the value of information in all areas of life; pressing official ideological lines; the fight against political opponents of government. The gradual emergence of a huge number of party and state structures with parallel censorship-regulatory functions resulted in developing a system that has developed specific mechanisms and forms of creative control and information processes. Most characteristic manifestations of Soviet political censorship in various spheres of spiritual life in the region during the Second World War were solved.

The author points out the negative consequences of censorship system for the destruction of the historical memory of the inhabitants of Western Ukraine and Northern Bukovina during the Second World War. The effects of intellectual genocide of Ukrainians as deliberate destruction of cultural and historical memory of the nation are felt today.

Key words: Western Ukraine, Northern Bukovina, Second World War, Soviet political censorship, historical memory.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інститут політичної цензури був та залишається невід'ємною складовою функціонування всіх тоталітарних та значної більшості авторитарних політичних режимів. Виконуючи функції підтримання життєдіяльності недемократичного режиму, цензура спрямовується як проти актуальних загроз правлячій верхівці, так й для трансформації політичної свідомості на різних рівнях у визначеному напрямі. Комплексне теоретико-методологічне та політико-прикладне розкриття запропонованої теми дозволить вирішити низку важливих завдань, актуалізованих початком «гібридної» війни проти нашої держави неототалітарного політичного режиму Росії на чолі з президентом В. Путіним.

Аналіз останніх досліджень. Характеризуючи стан наукової розробки проблематики, варто відзначити те, що вітчизняна, передовсім історична наука в останнє десятиліття сформувала відповідні теоретико-методологічні засади дослідження як проблем історичної пам'яті [7; 8; 16; 18; 2], так і радянської цензури [20; 22; 23; 26; 27]. Однак, за окремими винятками [28], специфіка запровадження та інституційно-процедурні засади діяльності системи радянської політичної цензури в західноукраїнському регіоні періоду його включення до складу УРСР не стали

предметом окремих розвідок. Пропонована стаття розглядається як вирішення питань, що піднімалися в попередніх публікаціях автора на нових теоретико-методологічних засадах дослідження [4–6].

Мета та завдання дослідження. Метою статті є політологічна характеристика місця та ролі інститутів й практики радянської цензури в процесі насадження сталінським тоталітарним режимом нової моделі історичної пам'яті в Західній Україні та Північній Буковині періоду Другої світової війни.

Реалізацію поставленої мети забезпечить вирішення таких основних дослідницьких завдань:

- визначення теоретико-методологічних підходів до вивчення поняття «історична пам'ять»;
- аналіз причин появи, завдань та організаційно-структурної мережі системи політичної цензури в СРСР та УРСР напередодні включення до складу останньої Західної України й Північної Буковини;
- розкриття проявів радянської політичної цензури в різних сферах духовного життя краю в період Другої світової війни;
- виявлення наслідків діяльності системи цензури історичної пам'яті мешканців Західної України та Північної Буковини.

Виклад основного матеріалу. Варто почати з того, що пам'ять є вкрай потужним ресурсом на трьох рівнях: а) індивідуальна пам'ять кожної окремої особистості, що жила чи живе в добу історичних потрясінь; б) колективна пам'ять, або пам'ять спільнот; в) офіційна пам'ять [1].

У визначенні поняття «історична пам'ять» серед вітчизняних дослідників існує низка підходів. Так, Л. Зашкільняк під історичною пам'яттю розуміє здатність людського розуму зберігати індивідуальний і колективний досвід міжлюдських взаємин і формувати на підставі цього досвіду уявлення про історію як таку та своє місце в ній [7, с. 156–159]. За Н. Ковтун, історична пам'ять – це соціально-психологічне явище, змістом якого є збереження і відтворення індивідом, соціальною групою, класом уявлень, переживань, традицій, звичаїв, морально-естетичних норм, котрі мали місце в минулому [10]. Історична пам'ять, з одного боку, – це ментальна спроможність суб'єкта зберігати спогади про пережитий досвід, який є основою формування історичної свідомості, а з іншого – це результат певних сенсотворчих операцій за продуктивності спогадів, що утворюються в процесі формування історичної свідомості внаслідок осмислення історичного досвіду [11, с. 153–164].

Як зазначає О. Трегуб, саме історична пам'ять є тим генетичним кодом нації, розшифрування якого може вказати на притаманні нації схильності, її слабкі та сильні сторони, визначити доречні та потрібні шляхи розвитку. Національний менталітет, заботони та попередження, ксенофобія та расизм є до певної міри результатами маніпулювання історичною колективною пам'яттю [25, с. 25–29].

В. Мароко вважає за доцільне розрізняти історичну пам'ять та історичну політику. Так, для історичної політики притаманне: домінування держави в процесі її смислового наповнення; використання елементів громадянського суспільства для створення ілюзії «верифікації» пропонованих тез; спрощений підхід у трактуванні подій історії, як вітчизняної, так і світової; використання її основних мотивів як державою, так і партіями в процесі державного будівництва та політичної боротьби. У свою чергу, історична пам'ять є: поняттям соціокультурним (на протигагу соціокультурній суті історичної політики); багатосуб'єктною категорією, де різні за соціальним та етнічним походженням, гендерними та віковими характеристиками малі групи створюють загальноприйнятну систему «епохальних» (важливих для всіх) подій; соціальним запобіжником та дороговказом в кризові періоди [14, с. 175].

З поняттям історичної пам'яті тісно пов'язаний термін «політика пам'яті». Отже, якщо співставити ці два терміни, тоді під історичною пам'яттю розуміємо один з найскладніших феноменів суспільної свідомості, який складається з уявлень людей про минуле нації, держави. З одного боку, вона є предметом соціальної психології мас (історична пам'ять є складовою колективної пам'яті), з іншого – формується державою. Політика держави в галузі формування історичної пам'яті є політикою пам'яті [13].

В. Китаєв визначає монополію влади як головну суттєву рису радянської політичної системи. Структурне втілення монополії влади становило жорстку замкнену систему, в якій усі ланки метарівня політичного управління проходили крізь правлячу групу і кожний рівень ієрархії правлячої групи ефективно контролював свій апарат, а також правлячі групи мезорівня владної піраміди [12, с. 14].

Л. Марценюк доходить до обґрунтованого висновку про суперечливий статус Радянської України в системі союзної держави. Реалізація засад «демократичного централізму» призвела наприкінці 20-х років ХХ ст. до перетворення УРСР на національний регіон (з певними автономними ознаками) унітарної держави [15, с. 16].

У 20–30-ті роки ХХ ст. формування нової суспільно-політичної свідомості як необхідної умови функціонування тоталітарного режиму було можливим лише в разі відмови від традиційного світогляду більшості населення. Утвердження нового комуністичного способу мислення вимагало трансформації ментальності. Це відбувалося за допомогою широкого комплексу методів, засобів впливу та тиску, які поєднували в собі культурно-просвітницькі та суто насильницькі підходи. Під час їхньої реалізації тоталітарна система знала як значних досягнень, так і суттєвих прораханків [17, с. 16–17].

У процесі становлення політичної цензури в СРСР як тоталітарній державі виявились такі риси: класовий підхід до визначення цінності інформації в будь-яких сферах життя; пресинг офіційної ідеологічної лінії; боротьба з політичними опонентами державного устрою [26, с. 2].

Погоджуємось із Т. Стоян, що історія становлення системи радянської політичної цензури була функціональним наслідком монопартійної системи формування органів влади [22, с. 28]. Партійне управління органами цензури мало системний характер і здійснювалося через політбюро та структурні підрозділи ЦК партії – агітпроп, культпроп, відділ преси. Вони формували основи «цензурної політики», видавали директиви і постанови про розвиток літератури і мистецтва, безпосередньо впливали на діяльність Головліту, поєднували індивідуальну роботу з колективними формами впливу, уніфікуючи принципи функціонування радянського мистецтва, насаджуючи методи соцреалізму [23, с. 473].

Як слушно вказує М. Старченко, радянська цензура слугувала своєрідним ідеологічним каральним органом тоталітарного режиму, наслідки роботи якого виходили за рамки інтелектуального дискурсу і становили реальну загрозу професійній діяльності і життю носіїв шкідливих для системи ідей [21].

Хоча органи цензури належали до політичної системи влади, однак вони були представлені партійними та радянськими підрозділами, тобто співіснували, тому необхідно вирізняти організаційно-структурні й функціональні її особливості [23, с. 472].

29 квітня 1935 р. Раднарком УРСР видав постанову «Про утворення Головного управління контролю за видавництвами та репертуаром при НКОсвіти УРСР та затвердження Положення про це управління». Головрепертком здійснював «політично-ідеологічний, художній та військовий контроль, як попередній, так і наступний, над усіма видамишвами та репертуаром (театр, музика, естрада, кіно, художнє радіомовлення й таке інше) на території УРСР». На середину 30-х років Головліт та

Головирепертком мали повноваження та статус республіканських органів цензури в царині літератури та мистецтв [23, с. 133–134].

Система радянської політичної цензури під жорстким партійним контролем формувалася наприкінці 30-х – початку 40-х років ХХ ст. Поступова поява величезної кількості партійних і державних структур з паралельними цензурно-контролюючими функціями призвела до створення потужної системи, яка виробила конкретні механізми й форми управління творчими та інформаційними процесами. Так, за твердженням О. Федотової, політика ідеологічного терору спричинила появу нових видів діяльності органів контролю, як-от: складання проскрипційних матеріалів, до яких заносилися твори багаточисельних «ворогів» радянської держави; підготовка відомостей із викривлень попередньої та наступної цензури; рецензування творів друку, масові бібліотечні чистки [26, с. 18].

За Положенням 1940 р. про головного військового цензора при РНК СРСР цензура реалізувала дві функції: охорону державних (військових, економічних та політичних) таємниць та політико-ідеологічний контроль творів друку, кіно, радіо, картографії, текстів п'єс у друкованому й рукописному вигляді, поданих до постановки, музеїв, виставок і т. ін., а також контроль зовнішнього й внутрішнього поштового та телеграфного листування [27, с. 159–160].

Повністю підтримуємо обгрунтований висновок О. Федотової, що впроваджені в сфері друкованого слова регулярні кампанії очищення книжкових фондів, заборони творів та їх знищення призвели до істотного скорочення запасів друкованої продукції, породивши невтішні наслідки інтелектуального геноциду українців у вигляді цілеспрямованої руйнації культурно-історичної пам'яті нації [26, с. 18].

Політичний режим як функціональний аспект політичної системи є основним критерієм для виділення типів (моделей) політичної мобілізації. Політичний режим, який насильно насаджувався в Західній Україні від 17 вересня 1939 р. та почав відновлюватись зі вступом Червоної армії в Західну Україну в січні 1944 р., був різновидом тоталітаризму із власною назвою – сталінізм.

Сталінізм розглядається, перш за все, як суспільна система тоталітарного типу, яка має свої особливості. Окрім рис, притаманних класичним моделям тоталітаризму, сталінський тоталітаризм взагалі та його втілення саме в Україні мали свої специфічні ознаки. До них українські дослідники відносять великодержавний шовінізм, геноцид проти українців, жорстоку колективізацію, які проявились передусім в штучних голодоморах, антиукраїнське спрямування репресій [24, с. 155].

Прихід радянської влади в Західну Україну та згодом у Північну Буковину зокрема призвів до реорганізації та ліквідації існуючої мережі культурно-освітніх установ краю загалом та його історичного центру насамперед. В новоутвореннях запроваджувалися радянські принципи і методи організації радянської бібліотечної, музейної й архівної справ. Вже протягом 1940 р. з 26 існуючих у Львові на 1939 р. музеїв на базі їх збірок та приміщень було створено 5 великих музеїв, що призвело до значних втрат. Було фактично зруйновано працю багатьох поколінь львівських музейників. Цьому сприяла докорінна зміна кадрового складу і побудова експозицій за радянськими зразками [9, с. 181].

На початок грудня 1940 р. в західних областях УРСР було організовано 196 районних і міських бібліотек, 206 сільських бібліотек, 11 дитячих міських бібліотек [19, с. 2]. 1940 р. секретар Волинського обкому КП(б)У Таценко вимагав від місцевих партійних органів «в першу чергу вилучити з бібліотек контрреволюційну літературу по всіх селах, звести її до райцентру і тримати в закритому приміщенні до одержання списку з обліту, після чого знищувати» [2, с. 206].

Вже 3 січня 1941 р. бюро Чернівецького обкому КП(б)У розглянуло питання «Про вилучення шкідливої літератури». Бюро затвердило поданий облітом список

літератури місцевих авторів, яку пропонувалося вилучити як «шкідливу» і «застарілу». Обліг зобов'язував провести вилучення цієї літератури з усіх бібліотек та з книготоргівельної мережі. Таким чином, як вірно наголошує О. Шилюк, те, що буковинці берегли віками, збагачували і примножували, протягом року було розграбоване. Цим було завдано величезного удару духовним скарбам краю [28].

У роки Другої світової війни підпорядкування Головліту УРСР не було чітко встановлено. Управління було виведено з системи Наркомосу та передано до Ради народних комісарів СРСР. Відповідних розпоряджень в УРСР не було, республіканський Головліт протягом усього воєнного періоду контролювався з Москви. Вже після Другої світової війни цензурне управління республіки було підпорядковане Раді Міністрів УРСР. Система політико-ідеологічного контролю, як і органи цензури, в роки Другої світової війни були покликані не допустити розголошення військових і державних таємниць у засобах масової інформації. Вимоги цензури стали більш жорсткими й чіткими. До відкритого публікування не допускалися відомості, що могли надати будь-яку інформацію щодо економічних потужностей СРСР, наявність антирадянського руху опору і боротьбу з ним, матеріали, що дискредитували радянську владу, червоноармійців і «деструктивно впливали на патріотичний і бойовий дух народу» [20, с. 9].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Варто зазначити, що історична пам'ять – індивідуальна та колективна – є результатом взаємодії особистості й соціального середовища. Історична пам'ять була та залишається об'єктом особливої «уваги» недемократичних політичних режимів. Виходячи із встановленого факту, що основою політичної цензури було ідеологічне керівництво та контроль, можемо стверджувати, що вона відігравала вагомий роль у процесі утвердження радянської політичної системи в Західній Україні та Північній Буковині як в 1939–1940 рр., так й відновлення на завершальному етапі Другої світової війни її цементуючого елементу – сталінського тоталітарного режиму. Монопольне право на визначення параметрів пам'яті жорстко контролювалося правлячою партійною номенклатурою через відповідні інституційно-процедурні механізми, що, як хочемо наголосити, з юридичної точки зору суперечило «найдемократичнішим» Конституції СРСР 1936 р. та УРСР 1937 р., але було політичною реалією того часу, наслідки інтелектуального геноциду українців у вигляді цілеспрямованої руйнації культурно-історичної пам'яті нації відчуваються й в наш час.

Предметом окремого історико-політологічного дослідження може стати радянська модель політики пам'яті про т. зв. «Велику Вітчизняну війну радянського народу проти фашистських загарбників 1941–1945 рр.», що утверджувалася в західноукраїнському регіоні на завершальному етапі Другої світової війни та перші післявоєнні роки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Васірук І. Гра на двох полях історичної пам'яті [Електронний ресурс] / І. Васірук. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ues/2010_5_1/Articles/42_Vasiruk.pdf.
2. Гулай В. В. Міжетнічна комунікація в Західній Україні в роки Другої світової війни: монографія / В. В. Гулай. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 464 с.
3. Докаш О. Ідеологічна складова утвердження нової моделі політичної соціалізації населення Західної України (1939–1941 рр.) / О. Докаш // Слов'янський вісник : збірник наукових праць : Рівненський державний гуманітарний університет, Рівненський інститут слов'янознавства Київського славистичного університету. – Вип. 18. – Рівне, 2014. – С. 31–35. – (Серія : Історичні та політичні науки).

4. Докаш О. Радянська стратегія та практика політичної мобілізації населення Західної України в умовах військово-політичного протистояння на завершальному етапі Другої світової війни / О. Докаш // *Studia Politologica Ucraino-Polona*. – 2014. – Вип. 4. – Житомир-Київ-Краків : ФОП Євенко О. О., 2014. – С. 224–233.
5. Докаш О. Реактивна політична поведінка в умовах утвердження сталінського тоталітарного політичного режиму (на прикладі активності населення Західної України у виборах 1939–1940 рр.) / О. Докаш // *Держава і право: Збірник наукових праць Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. – 2013. – Вип. 62. – С. 432–437.
6. Докаш О. Репресії та депортації як силовий ресурс політичної влади в процесі утвердження сталінського тоталітарного режиму в Західній Україні (1939–1941 рр.) / О. Докаш // *III Всеукраїнські політологічні читання імені професора Богдана Яроша Україна*. – Луцьк, 15 квітня 2014 р. // *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша: зб. наук. пр. / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша*. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – Вип. 3. – С. 50–53.
7. Зашкільняк Л. Історична пам'ять і соціальні функції історії у сучасному світі / Л. Зашкільняк // *Україна – Європа – Світ*. – Вип. 2: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: історія, міжнародні відносини. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – С. 156–159.
8. Зашкільняк Л. Історична пам'ять та історіографія як дослідницьке поле для інтелектуальної історії [Електронний ресурс] / Л. Зашкільняк. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/23/810Zashkilniak.pdf>.
9. Історія Львова. У трьох томах / редкол.: Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Т. 3. – Львів : Центр Європи, 2007. – 575 с.
10. Ковтун Н. Історична пам'ять і толерантність у контексті становлення національної ідентичності [Електронний ресурс] / Н. Ковтун. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/6268/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D1.pdf>
11. Коник А. «Історична пам'ять» та «політика пам'яті» в епоху медіа культури / А. Коник // *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. – Вип. 32. – Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2009. – С. 153–164.
12. Китаєв В. О. Тоталітаризм як суспільно-політичний феномен: системний аналіз радянської моделі : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В. О. Китаєв ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 1994. – 20 с.
13. Маклюк О. Історична пам'ять та політика пам'яті в умовах трансформації Центрально-Східної Європи [Електронний ресурс] / О. Маклюк. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/maklyuk.pdf.
14. Мароко В. В. Історична пам'ять – соціокультурний наратив чи соціополітичний дискурс? / В. В. Мароко // *Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць*. – Вип. 211. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. – С. 171–181.
15. Марценюк Л. М. Українська радянська державність в контексті реалізації більшовицької моделі централізованої держави 1918–1929 рр. (Історичні аспекти проблеми) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Л. М. Марценюк ; Київський університет ім. Тараса Шевченка. – К., 1998. – 20 с.
16. Масненко В. В. Історична пам'ять як основа формування національної свідомості / В. В. Масненко // *Український історичний журнал*. – 2002. – № 5. – С. 49–62.
17. Мотуз В. К. Зміни ментальності українського селянства в період утвердження тоталітаризму (20–30-ті рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В. К. Мотуз ; Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2013. – 20 с.

18. Нагорна Л. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії / Л. Нагорна. – К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 328 с.
19. Про роботу Львівського і Ровенського обкомів КП(б)У // *Вільна Україна. Орган Львівського обкому, міському КП(б)У та облвиконкому*. – 1940. – № 282 (3 грудня). – С. 2.
20. Романенко Т. В. Радянська цензура в засобах масової інформації Української РСР в роки Другої світової війни : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Т. В. Романенко ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 19 с.
21. Старченко М. Надзвичайні органи, цензура в Радянській Україні 1920–1930-х рр.: сучасна історіографія [Електронний ресурс] / М. Старченко. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe/Nzzui_2012_32_48.pdf.
22. Стоян Т. А. Політична цензура в УРСР у 20–30-ті рр. ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Т. А. Стоян ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 36 с.
23. Стоян Т. А. Система політичної цензури в УРСР у 1920–1930 рр.: монографія / Т. А. Стоян. – К. : Акад. праці і соц. відносин, Федер. профспілок України, 2010. – 480 с.
24. Терлецька І. В. Сучасний історіографічний дискурс тоталітаризму як форми тоталітаризму: монографія / І. В. Терлецька. – К. : Київський національний торговельно-економічний ун-т, 2009. – 162 с.
25. Трегуб О. Історична пам'ять як засіб мобілізації національної свідомості / О. Трегуб // *Магістеріум. Політичні студії*. – 2008. – Випуск 31. – С. 25–29.
26. Федотова О. О. Політична цензура друкованих видань в УСРР-УРСР: становище, технології, еволюція. 1919–1990 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О. О. Федотова ; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2009. – 33 с.
27. Федотова О. О. Політична цензура друкованих видань в УСРР (1917–1990 рр.): монографія / О. О. Федотова. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 352 с.
28. Шилюк О. Цензурування бібліотечних фондів у західноукраїнських областях [Електронний ресурс] / О. Шилюк. – Режим доступу : <http://arr.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/961/1/2013.pdf>

УДК 327(477)

Бабка В. Л.

МЕМОРІАЛЬНА ПОЛІТИКА НА ФОНІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ: ЕПОХА КУЧМИ

Розглянуто період президентства Л. Кучми під кутом зору втілення меморіальних ініціатив. Звернено увагу на позиціонування президента й політичних партій відносно національної та радянської моделей історичної пам'яті та вплив таких орієнтацій на результати виборів. Визначено особливості використання історичних символів у президентській агітації. Розкрито тенденції регіоналізації колективної пам'яті.

Ключові слова: політика пам'яті, влада і опозиція, електоральний розкол, регіоналізація історичної пам'яті.